

بررسی و تحلیل مطالعات پاسداری از میراث ناملموس در ایران (نمونه: اکوموزه زنده میراث روستایی گیلان)

دکتر آتوسا مؤمنی^۱

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۰۳/۲۰

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۵/۰۶/۲۹

چکیده

این مقاله با مروری بر سیر تحول دانش مردم‌شناسی در ایران به مطالعات فرهنگ عامه و روند تغییرات رویکردی در شناسایی، آگاهی‌افزایی، ارتقا و انتقال بین‌نسلی میراث فرهنگی ناملموس پرداخته است. میراث فرهنگی ناملموس - که یکی از بهترین داشته‌های ارزشمند فرهنگی ملت‌ها در جهان شناخته می‌شود - میتواند بنا به ظرفیت سیال و مرز‌نوردش، جوامع را بسوی همگرایی و وفای سوق داده و ارمغان‌آور صلح پایدار جهانی باشد. بنابراین شناخت صحیح، معرفی و آگاهی‌افزایی درباره آن، ضامنی در حفاظت و مدیریت انتقال بین‌نسلی خواهد بود. توجه به این وجه از میراث بشری در جهان بسیار نوپاست و بعد علمی و سیستماتیک آن به بعد از کنوانسیون ۲۰۰۳ م. یونسکو باز میگردد؛ اما در سالهای اخیر مطالعات در مورد آن بطور فزاینده‌یی در میان ملت‌ها با اقبال ویژه‌یی مواجه شده است. نویسنده در این مقاله درصدد است تا با بررسی روند مطالعات مردم‌شناسی (با هدف صیانت و تغییر عنوان در ادبیات فرهنگی و تاریخی)، ضمن اشاره به مطالعات میراث فرهنگی ناملموس کشور، ظرفیتها و چالشهای پیش‌رو را در عرصه پژوهشهای مربوط به حفاظت از آن معرفی کرده و راهکارهایی جدی و اجرایی برای آن پیشنهاد دهد. وی همچنین تلاش میکند تا بر اساس نمونه‌های موفق و تجربیات و آزموده‌های پرثمر ملی و بین‌المللی، صور فرهنگ بشری و جلوه‌های میراث ناملموس آن را منطبق با استانداردهای خلاقانه

۱. مدیر کل دفتر مطالعات علمی و همکاریهای بین‌المللی بنیاد ایرانشناسی و عضو شورای حکام و شورای راهبردی اجرایی مرکز مطالعات منطقه‌یی حفاظت از میراث ناملموس حوزه آسیای مرکزی و غربی یونسکو؛
atusa.momeni@yahoo.com

تعیین شده از سوی سند کنوانسیون جهانی ۲۰۰۳ م. یونسکو نشان داده و مشارکت برپادارندگان و حاملان و ناقلان این وجه از میراث زنده بشری را بطور فزاینده‌یی جلب کند. در پایان این پژوهش به اکوموزه گیلان، بعنوان نمونه‌یی از برترین اقدامات پاسدارانه از میراث ناملموس فرهنگی توجه شده است.

کلیدواژگان

مطالعات پاسداری از میراث فرهنگی ناملموس؛ کنوانسیون ۲۰۰۳ م؛ ضعفها؛ قوتها؛ راهکارها

مقدمه

در مورد پیشینه مطالعات و پژوهشهای انجام شده در حوزه پاسداشت از فرهنگ عامه، مردم‌شناسی و میراث ناملموس در ایران، منابع موجود در کشور ایران، نشان‌دهنده آن است که ایران در عرصه مطالعات و پژوهشهای مستندنگارانه در حفاظت از فرهنگ عامه خود، دارای سوابق بسیار طولانی بوده است. همان‌گونه که همه محققان حوزه مردم‌شناسی، آغاز مطالعات در فرهنگ عامه را در جهان از مغرب‌زمین می‌شناسند، این مطالعات از سده‌های ششم پیش از میلاد شروع شد و محیط را برای رشد و بالندگی چنین اندیشه‌هایی آماده ساخت. آثار هومر و هرودت، دنیا را متوجه اهمیت شناخت صور فرهنگی ملتها و توجه به تفاوت‌های آنها در حوزه آداب و سنن، عادات و مذاهب و باورهای آنان کرد. بدین ترتیب، آگاهی‌افزایی اولیه، بخصوص در مورد فرهنگ اقوام و ملتها در دایره‌المعارف‌های فرهنگی گوناگون صورت پذیرفت. در قرن هفتم میلادی، تمدن قدرتمند اسلام در مقابل تمدن مسیحی اروپایی از آندلس تا آسیای مرکزی گسترش یافت و در میان اقوام مختلف تسری و قوت گرفت و در نتیجه گسترش این قلمرو، نهضتی در شناخت اقوام فراهم کرد (رنجبر، ۱۳۸۴: ۲۱). در این زمان در ایران هم ابوریحان بیرونی، ابن بطوطه و ابن فضلان به معرفی میراث ناملموس مردم زمان خود پرداختند که در آن ایام از آن، بعنوان «معرفی صور فرهنگ عامه» یاد میشد.

در قرن سیزدهم میلادی مارکوپولو، جهانگرد ایتالیایی، به چین سفر کرد و ره‌آورد سفرش، سفرنامه‌یی بود که از طریق آن، آشنایی اروپاییان با تمدنهای مشرق‌زمین آغاز شد (نراقی، ۱۳۴۸: ۱۸). مارکوپولو افق تازه‌یی از عوالم زندگی اقوام و ملل شرق را به روی ناآشنایان بدان گشود. در قرون هفدهم و هجدهم میلادی، توصیف اخلاق ملل دوردست، توسعه چشمگیری یافت و پای اروپاییان

به سرزمینهایی که تاکنون با آن ناآشنا بودند، باز شد. در همین هنگام، به استعمار درآوردن اقوام و ملل گوناگون در سطحی گسترده کلید خورد و مطالعات انسان‌شناسی و مردم‌شناسی، بطور فراگیر در جهان، مراحل آغازین خود را طی کرد. بدنبال آن مردم‌شناسی هم مانند دیگر علوم اجتماعی با فراز و فرودهایی وارد ایران شد و در دوره‌های صفویه و قاجار بسیاری از جهانگردان، باستان‌شناسان و مردم‌شناسان اروپایی به ایران آمدند و مطالبی در مورد تاریخ و فرهنگ ایران، ثبت و ضبط کردند (کازنو، ۱۳۴۹: ۹).

در عصر حاضر، متفکران و نویسندگان ایرانی هم در زمینه شناخت اقوام، ویژگی‌های زندگی قومی در مناطق مختلف ایران را بررسی کرده و تک‌نگاریهایی را در مورد آنها به انجام رسانده‌اند؛ بعنوان مثال، علی هانیبال در گردآوری آداب، سنن، ترانه‌ها، تعزیه‌ها و قصه‌ها اهتمام کرده و در مسیر مستندسازی آیینهای زورخانه‌یی به جمع‌آوری ابزار مربوط پرداخته است. وی همچنین در تأسیس موزه مردم‌شناسی در سال ۱۳۱۴ سهمی مهم ایفا کرد. صادق هدایت را نیز میتوان از پایه‌گذاران مردم‌شناسی و میراث ناملموس در ایران دانست. وی در سال ۱۳۱۰ در کتاب *اوسانه* و *نیرنگستان* به جمع‌آوری بیان شفاهی و ادبیات فولک اقوام پرداخت. بدین ترتیب ورود به عرصه مردم‌شناسی و میراث ناملموس در ایران از سال ۱۳۱۳ با درس «علم الاجتماع» وابسته به فلسفه در دانشکده ادبیات دانشسرای عالی آغاز شد (نراقی، ۱۳۴۸: ۳۵۵). در این زمان دولت ایران برای نخستین بار در اردیبهشت ۱۳۱۴ در بند هفتم اساس‌نامه فرهنگستان ایران (دوره اول)، بطور رسمی به امر مردم‌شناسی توجه کرد. در سال ۱۳۱۵ فعالیت‌های اداره نوپای مردم‌شناسی آغاز شد و در سال ۱۳۱۶ اساسنامه مؤسسه، به تصویب شورای عالی معارف رسید و اندکی بعد هم به «بنگاه مردم‌شناسی» تغییر نام داد (روح‌الامینی، ۱۳۶۸: ۲۹). مهمترین دستاوردهای بنگاه مردم‌شناسی در سالهای ۱۳۱۵-۱۳۳۰، راه‌اندازی «بنیاد موزه مردم‌شناسی» و گردآوری نزدیک به چهار تا پنج هزار برگ یادداشت مردم‌نگاری، توسط دانش‌آموزان و آموزگاران بود که بازمانده‌های آنها تا به امروز حفظ شده است. در آغاز دهه ۱۳۳۰ با تشکیل اداره کل هنرهای زیبای کشور در وزارت فرهنگ، بتدریج مطالعات مردم‌شناسی از کار موزه مردم‌شناسی جدا شد و نخستین مجله تخصصی مردم‌شناسی به همت علی هانیبال از سوی آن اداره کل منتشر شد. در سال ۱۳۳۷ با گزینش و آموزش پژوهشگران جوان، کار آغاز شد و در دهه ۱۳۴۰ مطالعات منظم و علمی مردم‌شناسی ایران در دو حوزه تاریخی و میدانی عملی شد. دستاوردهای پژوهشی این دوران اداره فرهنگ عامه، در آثار مختلفی معرفی شد. بخشی از آن در مجله هنر و مردم انعکاس یافت و

بخشی بصورت کتاب منتشر و باقی‌مانده این مستندات در آرشیو مردم‌شناسی بایگانی شد. در سال ۱۳۵۲ سازمان اداری و علمی اداره فرهنگ عامه گسترش یافت و بعنوان «مرکز ملی پژوهش‌های مردم‌شناسی و فرهنگ عامه ایران» در درون وزارت فرهنگ و هنر به کار خود ادامه داد. مرکز یاد شده تا سال ۱۳۵۷ در حال توسعه بود و توانست بعنوان یک مرکز علمی، مورد توجه مراکز بین‌المللی قرار گیرد. همچنین این مرکز توانست در حوزه‌های انسان‌شناسی زیستی، مردم‌شناسی تاریخی، مطالعات میدانی قوم‌شناسی و مطالعات ایلات و عشایر ایران، مطالعه جامعه شهری و نیز در همکاری با پژوهشگران خارجی، فعالیت عمده‌یی داشته باشد. مهمترین دستاوردهای این مرکز را میتوان در اعزام دانشجویان به خارج از کشور، برای تحصیل در رشته مردم‌شناسی، انتشار مجله تخصصی مردم‌شناسی و فرهنگ عامه، نشر کتابها و مقالات تخصصی درباره مردم‌شناسی ایران و گردآوری اسناد و مواد پژوهشی فراوانی از وضعیت فرهنگی نقاط مختلف کشور دانست (www.rcan.ir).

پس از انقلاب اسلامی و تحولات اداری پس از آن، بویژه فروپاشی وزارت فرهنگ و هنر، مرکز پژوهش‌های مردم‌شناسی و فرهنگ عامه با نام «مرکز مردم‌شناسی ایران» وابسته به وزارتخانه‌های فرهنگ و آموزش عالی، به فعالیت خود ادامه داد. سپس این مرکز به وزارتخانه فرهنگ و ارشاد اسلامی و سرانجام سازمان میراث فرهنگی کشور پیوست و ثبات و تمرکز خود را در این سازمان حفظ کرد (همانجا). در سال ۱۳۶۷ قانون اساسنامه سازمان میراث فرهنگی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید (غنمی، ۱۳۸۸: ۱۱) و اندکی بعد در سال ۱۳۶۹، شورای گسترش آموزش عالی با تبدیل آن به «پژوهشگاه میراث فرهنگی»، موافقت خود را اعلام کرد و بدین ترتیب پژوهش‌های مردم‌شناسی ایران در «پژوهشکده مردم‌شناسی» تداوم یافت؛ اما این تداوم لزوماً با هدف درستی از استنباط صحیح حفاظت از میراث ناملموس توأم نبوده؛ زیرا تا این زمان، تعریف و تبیین جامعی از آن ارائه نشده و با درک امروز از این مقوله فرسنگها، فاصله داشته است. میراث، یک پروژه ایدئولوژیک است که به درهم‌تنیدگیهای غیرمتداوم دوجانبه وابسته است. مفهوم‌سازی آن به مفهومی مدرنیته، مبنی بر این است که زمان حال، باید پیوندهای خود را با زمان گذشته‌یی دوباره مستحکم سازد که به نظر در دنیای در حال تغییر از آن جدا شده یا آن را گم کرده است. سرشت مملو از ارزش آن، به حفاظت و تکریم و گرامی‌داشت عناصر گذشته یک فرهنگ جسمیت یافته‌یی گریز میزند که قصد دارد قومیت، موقعیت و تاریخ خود را متجلی سازد. در عین حال سیاست فرهنگی که در بردارنده میراث است، پیشنهاد میکند که به دغدغه‌های زمان حال (احتمالاً

با یک نیم‌نگاهی بسوی آینده) پرداخته شود؛ اگرچه، مانند تمام واژگان گفتمان فرهنگ، میراث هم انتزاعی است و آنچه که بر آن دلالت دارد، در معرض تفسیر و ارزیابی است. بنابراین ممکن است در طی زمان یا مکان، میان مثبت و منفی نوسان داشته باشد (Arizpe, 2009:10). از اینرو نمیتوان مطالعات انجام شده را با تعاریف متخصصان امر میراث ناملموس، در تاریخ امروز همسو و همخوان کرد. عرصه فرهنگ، اکنون بطور روزافزونی بسان حکومتی مستقل سازماندهی و ساختارمند شده است (Bennet, 1998:61). موج اخیرگرایشها بسوی میراث فرهنگی ناملموس در قبال تحولات جاری، در وضعیتی که هیچ‌یک از ما حتی نمی‌توانستیم در چند دهه قبل، آن را تصور کنیم، توانسته است هم امکانات جدیدی برای پاسداری از میراث زنده موجود فراهم سازد و هم توانسته یک «دید کیهانی»^۱ جدید را پدید آورد. در این امر در حال ایجاد، گرایشهای جدید، بسوی دانش و فرهنگ است (Arizpe, 2009:20) که این رویکرد مهم در مستندسازی مطالعات فرهنگ عامه در میان مطالعات صورت گرفته در این عرصه دیده یافت نمیشود. بنابراین شاید اشاره به فرایند ورود به مطالعات میراث ناملموس به قید توالی زمانبندی قبل و بعد از کنوانسیون ۲۰۰۳ م، بطور فهرست‌وار نیز قابل توجه باشد:

الف) فعالیتهای مرتبط با میراث ناملموس در ایران

• فعالیتهای پیش از کنوانسیون ۲۰۰۳ م.

- فعالیتهای غیررسمی پیش از کنوانسیون ۲۰۰۳ م.

- فعالیتهای رسمی پیش از کنوانسیون ۲۰۰۳ م.

در ادامه به هریک از این موارد اشاره میشود:

- فعالیتهای غیررسمی پیش از کنوانسیون

از سالهای ۱۲۷۷ خورشیدی به بعد در آستانه شروع انقلاب مشروطه در ایران با توجه به اهمیت حضور مردم در انقلاب و انتشار روزنامه‌های مردمی، فرهنگ عامه مورد توجه قرار گرفت و روزنامه‌هایی مانند *صور اسرافیل*، *چرند و پرند*، *ثریا*، *کشکول* و غیره، بطور روزانه، قصه‌ها، ضرب‌المثلها، آداب و رسوم و فرهنگ اقوام را منعکس میکردند (رنجبر، ۱۳۸۴: ۱۱۳)؛ از دهه اول سال ۱۳۰۰ خورشیدی جمع‌آوری و انتشار قصه‌های محلی را چند پژوهشگر، مانند

کوهی کرمانی آغاز کردند؛

از سال ۱۳۱۰ جمع‌آوری آیینهای سنتی ایران را صادق هدایت و محققان آزاد شروع کردند (همان: ۲۹ و ۱۱۳)؛

از سال ۱۳۱۴ تأسیس نخستین طرح موسسه مردم‌شناسی ایران توسط فروغی، کیهان، نفیسی و... صورت گرفت (نراقی ۱۳۷۹: ۳۵۶)؛

- فعالیتهای رسمی پیش از کنوانسیون

در سال ۱۳۱۶ جمع‌آوری نقاشی و طرح ابزارآلات سنتی، فناوریها، پوشاک و آیینهای محلی از سراسر کشور صورت گرفت. طبق بخشنامه وزارت هنرها و صنایع مستظرفه، همه معلمان نقاشی موظف شدند از دانش‌آموزان روستاها و شهرستانهای کشور بخواهند از موارد یادشده نقاشی و طرح تهیه کرده و برای مرکز ارسال کنند. دانش‌آموزان قصه‌ها و افسانه‌ها را جمع‌آوری میکردند و به معلمان ادبیات تحویل میدادند (مرکز اسناد و آرشیو سازمان میراث فرهنگی)؛

در سال ۱۳۱۶ تأسیس مرکز انسان‌شناسی ایران تحقق یافت (فاضلی، ۱۳۸۸: ۴۲)؛
در سال ۱۳۱۷ به تأسیس موزه مردم‌شناسی در تمام استانهای کشور اقدام شد (نعمت‌الله فاضلی، ۱۳۸۸: ۴۲)؛

در سال ۱۳۳۲ تأسیس گروه فرهنگ عامه در صدا و سیما صورت پذیرفت (همانجا)؛
در سال ۱۳۳۶ تأسیس مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران تحقق یافت (همان: ۲۱)؛
در سال ۱۳۳۷ تأسیس اداره فرهنگ عامه و آغاز مطالعات مردم‌شناسی و عشایری شکل گرفت (طیبی، ۱۳۷۱: ۸)؛

در سال ۱۳۴۷ تأسیس آرشیو و مرکز اسناد ملی با محتوای فیلم، عکس، سند، طرح صورت گرفت؛
در سال ۱۳۶۵ تهیه پژوهشهای مردم‌نگاری از سیصد شهرستان کشور، بعد از هجده سال به انجام رسید. در این ره‌آورد از هر شهرستان ده روستا مورد بررسی قرار گرفت و همه مواردی که به مواریت ناملموس روستاها مربوط است، بصورت تک‌نگاری، مطالعه و مستند شده است (مجلد گزارش مطالعات مردم‌شناسی، ۱۳۶۵، آرشیو پژوهشکده مردم‌شناسی)؛

در سال ۱۳۶۵ نسبت به تهیه آرشیو زبان و گویش کشور، شامل زبان و گویش پنجاه هزار روستا اقدام شد (همانجا)؛

در سال ۱۳۶۶ نسبت به تهیه آرشیو هنرهای سنتی و صنایع دستی ایران اقدام شد (همانجا).

• **فعالیت‌های بعد از کنوانسیون ۲۰۰۳ م.**

- فعالیت‌های غیر رسمی بعد از کنوانسیون ۲۰۰۳ م.

- فعالیت‌های رسمی بعد از کنوانسیون ۲۰۰۳ م.

در ادامه به هریک از این موارد اشاره میشود:

- **پژوهش‌های غیر رسمی بعد از کنوانسیون**

سالانه بیش از هفتاد هزار عنوان کتاب در ایران منتشر میشود که تعداد قابل توجهی از آنها به مقولات میراث ناملموس ارتباط دارد. برخی از آنها حاصل فعالیت‌های پژوهشی و اجرایی محققان و سازمان‌های مرتبط با حفاظت از میراث ناملموس در کشور و برخی حاصل پژوهش‌های آزاد دانشگاهی و دستگاه‌های غیرحاکمیتی هستند (بر اساس گزارشها و سایت اطلاع‌رسانی سازمان مرکز اسناد و کتابخانه ملی ایران، ۱۳۹۵)؛

بسیاری از روستاهای کشور، دارای وبلاگ و وبسایت شده‌اند که اهالی روستاها آنها را تأسیس کرده‌اند. این سایتها تقریباً بیشتر مقولات مرتبط با میراث ناملموس را با عناوینی مثل ادبیات عامه (گویشهای محلی)، دانش سنتی و کشاورزی، صنایع دستی و غیره ارائه میدهند؛

همهٔ ۳۱ استان کشور دارای تلویزیون و رادیوی استانی هستند که بسیاری از مقولات میراث ناملموس را مستندسازی و گزارش میکنند (گزارشها و سایت اطلاع‌رسانی سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۵)؛

در ایران بیش از ۲۳۰۰ دانشگاه و مؤسسهٔ آموزش عالی وجود دارد که سالانه تعداد زیادی پایان‌نامه، پژوهش دانشگاهی و همچنین فارغ‌التحصیل در حوزه‌های مرتبط با مقولات میراث ناملموس ارائه میدهند (گزارش موجود در سامانهٔ اطلاع‌رسانی وزارت علوم تحقیقات و فناوری کشور، ۱۳۹۵).

- **پژوهش‌های رسمی بعد از کنوانسیون**

در سال ۱۳۸۴ تصویب قانون الحاق به کنوانسیون ۲۰۰۳ م. در مجلس شورای اسلامی صورت گرفت (غنمی، ۱۳۸۸: ۱۳۰)؛

در سال ۱۳۸۴ عضویت جمهوری اسلامی ایران در میان کشورهای پیوسته به کنوانسیون ۲۰۰۳ م. بعنوان چهارمین کشور تحقق یافت (www.tichct.org)؛

در سال ۱۳۸۶ تهیهٔ سیستم ثبت ملی در سازمان میراث فرهنگی نهادینه شد (راه‌اندازی سامانه نرم‌افزاری جام)؛

در سال ۱۳۸۷ تصویب آیین‌نامه اجرایی قانون الحاق به کنوانسیون ۲۰۰۳ م. از سوی مجلس

شورای اسلامی صورت گرفت (غنمی، ۱۳۸۸: ۲۲۳)؛

در سالهای ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ کسب مجوز و تأسیس مرکز مطالعات منطقه‌یی (مصوب مجلس شورای اسلامی) صورت گرفت و فعالیتهای مرتبط با آن از آغاز تاکنون در مرکز پویاست؛ در سالهای ۱۳۸۸-۱۳۹۱ ثبت ده اثر در فهرست میراث ناملموس جهانی (اسناد بین‌المللی ابلاغ شده به سازمان میراث فرهنگی از سوی یونسکو و سایت رسمی ثبتهای جهانی میراث ناملموس) به انجام رسید (www.wikipedia.org/wiki//UNESCO_Intangible_Cultural_Heritage_Lists)؛ در سال ۱۳۸۹ با نظارت معاونت میراث فرهنگی، برگزاری دوره‌های آموزش حفاظت از میراث ناملموس در سطح ملی توسعه یافت؛ در سال ۱۳۹۰ با نظارت معاونت میراث فرهنگی، تهیه کتابچه‌های راهنما برای شیوه‌های حفاظت منتشر شد؛

در سال ۱۳۹۰ با نظارت معاونت میراث فرهنگی، نشریه میراث معنوی تهیه و منتشر شد؛ در سال ۱۳۹۳ به تهیه و انتشار معرفی میراث معنوی استانها پرداخته شد (معموری، ۱۳۹۳)؛ از ۱۳۹۰ تاکنون، همکاری با کشورهای منطقه برای تهیه پرونده‌های جهانی نوروز، چوگان، نان لوش، کمانچه و نیز حفاظت از اسناد ملی میراث فرهنگی نوروز، عروسکهای محلی، چوگان و بسیاری از فعالیتهای دیگر آغاز شد؛

هم‌اکنون در مرکز اسناد و کتابخانه ملی ایران آماری بالغ بر ۱۵۰۰۰ اثر پژوهشی وجود دارد که به این مقوله پرداخته و برای عموم مردم قابل دسترس است (بر اساس تحقیق انجام شده روی فهرست و عناوین کتب حوزه مردم‌شناسی و میراث ناملموس موجود در مرکز اسناد و کتابخانه ملی توسط نگارنده تاکنون، ۱۳۹۵).

ب) فرایند پیوستن جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون ۲۰۰۳ م.

ایران بعنوان کشوری با صور فرهنگی متکثر و دارنده میراث ناملموس پرشمار و کشوری پیشرو و موفق در ثبت جهانی، توجه مضاعف به حفاظت از فرهنگ عامه را ضرورتی جدی دانسته است. بنابراین همواره مترصد بهره‌گیری از راهبردهای سازمان یونسکو و کنوانسیونهای مصوب از سوی آنان بوده است. پس از تصویب کنوانسیون ۲۰۰۳ م. با نشستهای متعدد و مباحث گوناگون، در مورد سنجش جوانب پیوستن به آن، سرانجام در تاریخ ۲۲/۰۹/۱۳۸۴، قانون الحاق جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون حراست از میراث فرهنگی ناملموس به تصویب مجلس شورای

اسلامی رسید و بعنوان، چهلمین عضو، به کنوانسیون پاسداری از میراث ناملموس (کنوانسیون ۲۰۰۳ م.) پیوست و به اجرای مفاد این معاهده متعهد شد (غنمی، ۱۳۸۸: ۱۳۰). متعاقب این تصویب، هیئت وزیران در تاریخ ۱۳۸۶/۱۱/۸، آیین‌نامه اجرایی قانون الحاق جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون حراست از میراث فرهنگی ناملموس (مصوب ۲۰۰۳ م. یونسکو) را در پانزده ماده ابلاغ کرد (همان: ۲۲۳). این آیین‌نامه بر محوریت اجرای محتوی و مفاد کنوانسیون و دستورالعمل‌های آن استوار است. در این آیین‌نامه، ده سازمان مرتبط و مسئول در حوزه فرهنگ، مکلف به همکاری با سازمان میراث فرهنگی برای تحقق اهداف کنوانسیون ۲۰۰۳ م. شده‌اند. در راستای پیوستن ایران به این کنوانسیون، با وجود تلاش کشور برای ثبت آثار ناملموس در سطوح ملی و بین‌المللی، هنوز رژیم حقوقی لازم برای اجرای مفاد کنوانسیون و نحوه حفاظت از آنها در برابر عوامل زوال پیش‌بینی نشده و لازم است در آینده نزدیک اقداماتی در این خصوص انجام شود. خوشبختانه طرح بازنگری و جبران خلأهای قانونی قوانین سازمان میراث فرهنگی کشور از سال ۱۳۹۴ در دستور کار دایره حقوقی و قانونی میراث فرهنگی قرار گرفته است. یکی از مهمترین آنها، وضع قوانینی است که هم وجه حمایتی و هم وجه بازدارندگی از زوال در آن لحاظ شده باشد.

ج) آثار ثبت شده میراث ناملموس در فهرستهای ملی و جهانی

ثبت ملی، اولین اقدام پاسدارانه پس از کنوانسیون ۲۰۰۳ م. و پیش‌درآمدی بر ثبتهای جهانی، بعنوان یکی از الویتهای پس از پیوستن ایران به کنوانسیون ۲۰۰۳ م، مورد توجه و تأکید قرار گرفت. بدنبال آن، اولین اثر در سال ۱۳۸۶، بعنوان بزرگترین میراث ملی کشور؛ یعنی نوروز به ثبت رسید و تا امروز ۱۳۵۰ اثر، شامل تجلیات پنجگانه و برخی تجلیات جدید بومی سازی شده، بنا به توصیه و تأکید کنوانسیون ۲۰۰۳ م، در فهرست ملی کشور به ثبت رسیده است. تجلیات پنج‌گانه همانطور که در جدول ۱ بدانها اشاره شده، شامل ۱. کردارهای اجتماعی، مراسم آیینی و جشنها و غیره؛ ۲. صنعتگری سنتی؛ ۳. هنرهای اجرایی و نمایشی؛ ۴. دانشهای مربوط به کیهان و طبیعت؛ ۵. بیان شفاهی و ادبیات فولک است.

بنا بر ارائه آمار کلاس‌بندی شده از سوی اداره کل ثبت آثار و حفظ و احیای میراث ناملموس سازمان میراث فرهنگی (آرشیو و سامانه جام) پیرو آزادی عمل داده شده به کشورها مبنی بر امکان بومی سازی کردن تجلیات تعیین شده، نمونه‌هایی، مانند مکان رخدادها، مکاتب فلسفی و

برخی از برترین عملکردهای پاسدارانه که گاه در یک تجلی خاص نمیگنجد؛ بلکه چند یا حتی گاهی پنج تجلی میراث ناملموس را دربرمیگیرد نیز، بعنوان عرصه‌های بومی سازی شده مورد نظر ثبت و در برخی موارد؛ حتی به ثبت رسانده شده است (همان). از نمونه‌های آن در حوزه برترین عملکردهای پاسدارانه از میراث ناملموس، میتوان به احیای ساز چنگ ایران باستان و نواخت این ساز سنتی در رسوم آیینی و روش بافت فرش عموغلو، بعنوان نفیس‌ترین فرش ایران که منسوخ شده بود، اشاره کرد. بدین ترتیب با پژوهش و باز زنده‌سازی و آموزش و ترویج هرکدام از این موارد به چرخه حیات میراث ناملموس جامعه برگردانده شده‌اند. یک نمونه برجسته از بهترین عملکردهای پاسدارانه و منحصر بفرد که میتواند، بعنوان الگویی در پژوهش و اجرایی کردن اهداف کنوانسیون ۲۰۰۳م، مورد توجه و مطالعه قرار گرفته و در مقام یک الگوی پاسدارانه موفق و پایش شده معرفی شود، ایجاد «اکوموزه زنده میراث روستایی گیلان» است. این اکوموزه، علاوه بر آنکه، بعنوان «بهترین عملکردها و اقدامات پاسدارانه» قابلیت ثبت در فهرست ملی کشور را داراست، اقدامات پایشی و توسعه‌یی در طرح اولیه احداث آن نیز در نظر گرفته و سیاستگذاری شده است. بنابراین ایجاد این اکوموزه توانسته در پایداری و توسعه میراث ناملموس منطقه‌یی، نقطه عطفی محسوب شود. از اینرو، نگارنده در این پژوهش در نظر دارد، این رویکرد پژوهشی - اجرایی را در منطقه گیلان، بعنوان الگویی کارآمد معرفی کند تا این ظرفیت‌سازی ایجاد شده در ایران بتواند، الگویی برای دیگر کشورهای منطقه برای بهره‌گیری هر چه بیشتر و بهتر از میراث روستایی باشد.

جدول ۱. تعداد کل عناصر ثبت شده در فهرست ملی ICH ایران به تفکیک هرکدام از عرصه‌ها در سطح کشور (آرشیو اداره کل ثبت آثار ملی کشور ICHHTO، دیماه ۱۳۹۵)

ردیف	تجلیات	تعداد کل عناصر
۱	کردارهای اجتماعی، مراسم آیینی و جشنها و ...	۵۳۱
۲	صنعتگری سنتی	۴۸۵
۳	هنرهای اجرایی و نمایشی	۱۵۵
۴	دانشهای مربوط به کیهان و طبیعت	۱۳۷
۵	بیان شفاهی و ادبیات فولک	۴۲
۶	جمع کل	۱۳۵۰

جدول آمار آثار ثبتی، نشانگر آن است که کردارهای اجتماعی با ۳۹/۴ درصد بیشترین تجلی ICH را شامل میشود و پس از آن بالاترین شمار موارد ثبت شده با ۳۶ درصد، مربوط به تجلی صنعتگری سنتی است که بعنوان یکی از عرصه‌های اشتغالی و درآمدزا در کشور بشمار می‌آید؛ البته شماری از این آمار در زمره میراث در خطر و واجد پاسداری فوری ثبت و ضبط شده‌اند. سومین عرصه که نسبت به دو حوزه دیگر شمول کمتری را بخود اختصاص میدهد، هنرهای اجرایی است که با ۱۱/۵ درصد در جدول معرفی شده و دانشهای مرتبط با کیهان و طبیعت نیز با اختلاف نه‌چندان نسبت به هنر اجرایی ۱۰/۱ درصد از این آمار را بخود اختصاص داده و آخرین تجلی با کمترین شمول بیان شفاهی و ادبیات فولک است که آماری با سه درصد را بخود اختصاص داده است.

مطلبی که میتوان در اینجا بدان اشاره کرد، این است که در ابتدای راه و اولین قدمهای مردم‌شناسی در ایران آنچه بیش از همه مورد توجه بوده و در پژوهشها و مستندات مقدماتی بایگانی شده است، صور ادبیات شفاهی و فولک است. این موضوع بعد از کنوانسیون ۲۰۰۳ م بنا به عدم شفافیت مصادیق رایج و پیچیدگی صور این تجلی در دستورالعملهای ثبت ملی، توجیه و توصیف آن چندان گویا و مفهوم نبوده است. از اینرو این تجلی از میراث ناملموس در شناسایی و معرفی، نسبت به دیگر تجلیات مغفول مانده است. در صورت گویایی و شفاف‌سازی مصادیق صور مختلف ادبیات شفاهی و فولک، شاخه ادبیات شفاهی و ضرب‌المثلها میتواند آماری افزون‌بر همه تجلیات را به تنهایی ارائه کنند.

پیرو موفقیت‌های ایران در عرصه ملی، ثبت‌های جهانی نیز کارنامه درخشانی را از کشور ارائه میکنند که موارد آن شامل ده اثر است. از این تعداد، هفت مورد در فهرست نمونه و سه مورد در زمره آثار واجد پاسداری فوری به ثبت رسیده‌اند که جدول آماری شماره ۱ و ۲، نشانگر صور تجلیات و فراوانی آنها در ایران است. این موفقیت جهانی در شناساندن میراث ناملموس ایران، حس افتخار آفرینی را در میان صاحبان، مالکان و جوامع میراث‌دار هر مقوله ایجاد کرده و در پی خرسندی از این حس، آنان را به رقابت در پاسداشت از داشته‌های ناملموس ارزشمند خود واداشته است. این مهم میتواند یکی از ثمربخش‌ترین ره‌آوردها در مسیر صیانت از میراث فرهنگی ناملموس کشور بشمار آید.

جدول ۲. تعداد کل موارد میراث ناملموس ثبت شده در فهرستهای نمونه و در خطر (ICH) ایران در یونسکو به تفکیک هر کدام از عرصه‌ها (www.wikipedia.org/wiki//UNESCO_Lists) (Intangible_Cultural_Heritage)

میراث ناملموس (معنوی) ثبت شده در فهرست میراث جهانی			
ردیف	نام اثر	رده	سال ثبت جهانی میلادی
۱	نوروز	Ritual Festive Event	۲۰۰۹
۲	ردیفهای موسیقی	Performing Art	۲۰۰۹
۳	موسیقی بخشیهای خراسان	Performing Art	۲۰۱۰
۴	روشها و مهارتهای تولید فرش فارس	Traditional Craftsmanship	۲۰۱۰
۵	روشها و مهارتهای تولید فرش کاشان	Traditional Craftsmanship	۲۰۱۰
۶	آیین پهلوانی و زورخانه‌یی	Ritual and Performing Art	۲۰۱۰
۷	نمایشهای آیینی (تعزیه)	Performing Art	۲۰۱۰
۸	دانش سنتی دریانوردی ایرانیان در خلیج فارس	The Knowledge about Nature and Universe	۲۰۱۱
۹	نقالی ایرانی	Performing Art	۲۰۱۱
۱۰	قالی شویان مشهد اردهال	Ritual Festive Event	۲۰۱۲

در جدول ۲، تنوع تجلیات پنجگانه دیده میشود. در این جدول، تنوع هنرهای اجرایی نسبت به دیگر تجلیات، بیشتر است. همان‌گونه که مشاهده میشود، به نمونه‌های واجد پاسداری فوری نیز در این جدول توجه شده است. در میان آنها تجلیات هنرهای سنتی و دانشهای مربوط به کیهان و طبیعت را نیز شاهدیم؛ اما باز هم تجلی بیان شفاهی در لیست ثبت جهانی کمتر از تجلیات دیگر دیده میشود.

د) روند پژوهشهای جاری برای پاسداری از میراث ناملموس بعد از کنوانسیون ۲۰۰۳ م. در پیشینه پژوهش به این مطلب اشاره شد که از مدتها پیش، توجه به مطالعات مردم‌شناسانه و مستندسازی هویت فرهنگی و میراث شفاهی، نزد محققان علوم انسانی و اجتماعی، بویژه مردم‌شناسان در جامعه جریان یافته بود؛ اما پس از موج توجه به معیار ششم کنوانسیون میراث

جهانی ۱۹۷۲ م. و متعاقب آن توصیه‌نامهٔ محافظت از فولکور و فرهنگ سنتی (مصوب ۱۹۸۹ م.)، اعلامیه شاهکارهای میراث شفاهی بشر در ۱۹۹۷ م. و در پی همهٔ آنها، اعلامیهٔ جهانی تنوع فرهنگی (مصوب ۲۰۰۱ م.)، در ایران نیز بنا به اهمیت میراث فرهنگی در کشور و جایگاه آن در سیاستهای دولت، موضوع به جدیت رصد میشد. در همین زمینه، تلاش برای استفاده از راهکارهای حفاظت از فرهنگ و میراث، همواره تداوم داشت. از همین سالها، بویژه پس از ۱۹۹۷ م.، پژوهشکدهٔ مردم‌شناسی سازمان میراث فرهنگی، اقداماتی جدی و زنجیره‌یی برای مستندسازی از فرهنگ عامهٔ کشور در دستور کار خود داشت و با حمایت‌های مادی و معنوی دولت از طریق سازمان میراث فرهنگی توانست راهی هموار در راستای تهیهٔ اطلاعات، مستندسازی و آگاهی‌افزایی و حتی تا حدی تداوم‌بخشی و انتقال آنها فراهم کند.

نشستهای متعدد و تشکیل کمیته‌های تخصصی با حضور صاحب‌نظران و گردانندگان عرصهٔ میراث فرهنگی در سال ۲۰۰۵ م. منتج به پیشنهاد پیوستن جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون ۲۰۰۳ م. شد. پس از ابلاغ آیین‌نامهٔ اجرایی آن در سال ۱۳۸۶، فعالیتهای مربوط به کنوانسیون، بعنوان تکلیف قانونی از سوی دولت به سازمان میراث فرهنگی ابلاغ و راه‌اندازی فایل ثبت ملی میراث ناملموس در ادارهٔ ثبت آثار سازمان آغاز شد. بدنبال آن سازمان میراث فرهنگی برای انجام این فعالیتهای، حمایت‌های مالی و معنوی خود را به تمام استانها ابلاغ کرد و رقابتی میان استانها و مناطق برای شناسایی، معرفی و آگاهی‌افزایی درخصوص میراث ناملموس در کشور ایجاد کرد. البته در این میان با توجه به ایجاد موج توجه به این وجه میراث فرهنگی، پژوهش در این مقوله را دانشگاه‌ها، مراکز علمی - پژوهشی، شهرداریها و حتی توسط NGOها انجام میدادند. در گام نخست، پژوهشهای مربوط به این حوزه، اغلب در پژوهشگاه میراث فرهنگی تحقق می‌یافت؛ اما در پی فعالیت آنها، این مقوله در دیگر مراکز نیز با اقبال قابل توجهی روبرو شد و کمی جلوتر حتی در رساله‌های دکتری و کارشناسی ارشد نیز با استقبال مواجه شد.

باعث خوشبختی است که همین گامهای مقدماتی، اگرچه در همهٔ پژوهشهای انجام‌شده منطبق بر چهارچوبهای تعیین شده و هدفمند در اصول پژوهش و توصیه‌ها و استانداردهای کنوانسیون ۲۰۰۳ م. نبوده؛ با وجود این بانک اطلاعاتی بسیار ارزشمندی با هدف شناسایی، مستندسازی و آگاهی‌افزایی در این زمینه تهیه شده است.

از آنجایی که بدنبال پیوستن ایران به کنوانسیون ۲۰۰۳ م. آمار قابل توجهی نزدیک به یک‌هزار پژوهش، تاکنون به انجام رسیده است (بر اساس بررسی و شناسایی پژوهشهای انجام شده در

مرکز اسناد و کتابخانه ملی ایران، بدلیل ضرورت در اختیار داشتن عناوین مطالعات تحقق یافته با محوریت تجلیات پنجگانه ادبیات شفاهی، دانشها مربوط به کیهان و طبیعت، صنایع دستی، هنرهای اجرایی و کردارهای اجتماعی، (۱۳۹۵). ما در این مجال، در بررسی انتشارات مختلف از تجلیات صورت گرفته، بطور انتخابی، سی مورد از پژوهشهای انجام شده را پوشش داده‌ایم. گفتنی است پژوهشها در مورد میراث ناملموسی که در فهرست جهانی به ثبت رسیده‌اند، اقبال بیشتری یافته و توجه جدی‌تر و عمیقتری را به انتشار جلب نموده است.

در پژوهش پیش رو، بررسی تنها بر روی سی عنوان از نمونه‌های متنوع متمرکز بر تجلیات پنجگانه در جدول ۲ که بعد از کنوانسیون ۲۰۰۳ م. به چاپ رسیده‌اند، انجام شده است. این نمونه پژوهشها، بعنوان خلاصه‌یی از فراوانی تحقیقات انجام شده ICH در ایران روی تجلیات پنجگانه معین کنوانسیون میراث ناملموس است.

دوازده مطالعه در عرصه کردارهای اجتماعی، شش مطالعه در مورد بیان شفاهی، پنج مطالعه در مورد صنایع دستی، چهار مطالعه در مورد هنرهای اجرایی و تنها چهار نمونه درباره دانش سنتی. پنج نمونه پژوهشهای کلی درخصوص فرهنگ عامه جامعه‌یی است که چند تجلی را با هم دربرمیگیرد. این آمار نشان‌دهنده آن است که مطالعات مربوط به کردارهای اجتماعی نسبت به دیگر تجلیات هم در ثبت ملی و هم در تحقیقات توجه بیشتری بخود معطوف داشته است.

در مورد بیان شفاهی برخلاف اینکه در عرصه موارد ثبت شده ملی، کمترین تعداد را شامل میشود و کمترین توجه بدان صورت گرفته است؛ اما در پژوهشهای انجام شده، توجه جامعه علمی به موضوع زبان، افسانه‌ها و سنن شفاهی رایج، آمار قابل توجهی را نشان میدهد.

پژوهش در عرصه هنرهای اجرایی و صنعتگری سنتی، تقریباً بطور یکسان صورت گرفته؛ اما در ثبت ملی نسبت صنعتگری سنتی به هنرهای اجرایی دو برابر است. همچنین توجه مشابهی نسبت به دانشهای مربوط به کیهان و طبیعت در پژوهش و در ثبت ملی شده است؛ اگرچه توجه به آنها نسبت به دیگر عرصه‌ها کمتر بوده است. از این بررسی درمی‌یابیم که توجه به آموزش برای مستندسازان و تهیه‌کنندگان پرونده‌های ثبت ملی در سازمان میراث فرهنگی در عرصه بیان شفاهی و دانشهای مربوط به کیهان و طبیعت لزوماً باید تقویت شود. همچنین باید در برنامه‌های آتی مراکز علمی و تحقیقاتی، پژوهش در عرصه دانشهای مربوط به کیهان و طبیعت و هنرهای اجرایی نیز بیشتر مورد توجه قرارگیرد تا در نهایت مطالعه متوازی در حفاظت از ICH در کشور تحقق یابد.

ه) نقاط قوت و ظرفیتهای پژوهش در حفاظت از ICH در ایران

توجه به رویکردهای محتوایی و مفهومی

یکی از رویکردهای جدید در پژوهشهای صورت گرفته که در این پیمایش مورد توجه قرار گرفت، ارائه مفاهیم و بیان عمق ارزشهای میراث ناملموس است. این رویکرد را در شمار محدودی از پژوهشها شاهدیم؛ اما در سالهای اخیر، بعنوان یک قوت در پژوهشهای جدید آن را قابل توجه و اشاره می‌یابیم. مطالعات فرهنگ عامه بشکل توصیفی، با هدف آگاهی‌افزایی جامعه از این داشته‌های غیرملموس بوده است. هم اکنون، بویژه پس از ثبتهای ملی و جهانی، پژوهشگران بر آن شده‌اند که وجوه و ریشه‌های عناصر میراثی و چگونگی انتقال بین نسلی، میزان آسیبهای وارد بر آنها و رونق و افول آنها را نیز در طول زمان مورد تحقیق و تحلیل قرار دهند. پژوهشگران در این مطالعات به اهمیت و ره‌آوردهای تداوم این میراث در جامعه نیز توجه کرده و نقش آنها را در پویایی و رساندن یک جامعه به توسعه پایدار مورد توجه قرار داده‌اند. بنابراین در این پژوهشها، حتی میتوان به دستورالعملها و رهیافتهایی برای حفاظت بیش از پیش، حمایت‌های چندوجهی و نحوه مشارکت‌دهی صاحبان نفع میراث در جامعه نیز دسترسی قابل قبولی یافت. از آن جمله میتوان به پژوهشهای منتشرشده در مورد جشن و آیین ملی نوروز، آیین پهلوانی و زورخانه‌یی و هنر آیینی و اجرایی تعزیه که هر سه مورد نیز در زمره آثار ثبت جهانی هستند، اشاره کرد.

([www.wikipedia.org/wiki//UNESCO Lists_Intangible_Cultural_Heritage](http://www.wikipedia.org/wiki//UNESCO_Lists_Intangible_Cultural_Heritage))

بطورخاص در خصوص میراث چندملیتی نوروز پژوهشهای بسیار برجسته‌یی منتشر شده است که ضمن معرفی شکل و صورتهای برپایی عناصر آن به رویکرد مفهومی، جامع و ارزشهای میراثی و محتوایی آن نیز عمیقاً توجه شده است.

توجه به پیوند میراث ملموس و ناملموس بمنظور حفاظت ماندگار و وفادار به ریشه‌های اصیل

فرمی و محتوایی

از دیگر نقاط قوتی که در پیمایش صورت گرفته، شناخته و حاصل شد، توجه به اهمیت پیوند میان میراث ملموس و ناملموس است. این موضوع در گذشته کمتر مورد توجه واقع میشد؛ بنحوی که حتی گاه هیچ تلاشی در معرفی و آگاهی‌افزایی در اشاره به فضای فرهنگی و آثار و لوازم مرتبط با آن صورت نمی‌گرفت. در این پژوهشها، رویکرد توجه به منظر مصنوع و فیزیکی و اشیاء ناملموس مرتبط با میراث ناملموس که گاه خود در زمره تجلیاتی از میراث ناملموس (اعم از دانش سنتی و حاصل صنعتگری سنتی و...) طبقه‌بندی میشوند، نقطه قوت محسوب میشود.

بنابراین، اهمیت، تأثیر و ضرورت ارتباط تفکیک‌ناپذیر میان این دو، در پژوهش‌های جدید، بشدت مورد توجه و اشاره قرار گرفته است. از آن‌جمله باز هم میتوان به هنر آیینی اجرای تعزیه، آیین پهلوانی و زورخانه‌یی که در ارتباط تنگاتنگ با فضای فرهنگی مصنوع و صنایع دستی مرتبط با آن هستند، اشاره کرد. پروژه پژوهشی- اجرایی موزه میراث روستایی گیلان، نمونه بسیار موفق و برجسته‌یی است که پیوند میان میراث ناملموس را با آثار ملموس از جمله منظر فرهنگی مصنوع، معماری و همچنین اشیاء و ابزار مرتبط را، بطور بسیار ظریف و طبیعی در کنار یکدیگر مورد توجه قرار داده است. همچنین حفاظت همه‌جانبه پویا و ماندگاری را که حاصل ارتباط و توجه به هردو قلمرو ملموس و ناملموس است، به ارمان می‌آورد (ماده ۲ کنوانسیون حفاظت از میراث ناملموس، ۲۰۰۳)؛ (Blake, 2007: 6,7). این رویکرد و توجه به ارتباط میان حوزه ملموس و ناملموس، حاکی از این است که در پژوهش‌های جدید، به اهمیت بافت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و معیشتی یک جامعه بیشتر توجه شده و میراث ملموس و ناملموس آن، همان تار و پود این بافتهای شناخته شده است که در صورت عدم پیوند میان آنها در روند پژوهش، اقدامات حفاظتی درخصوص آنها ناکارآمد خواهد بود. در برخی از نمونه‌های تحت پیمایش هم، اقدام به شناسایی، معرفی و آگاهی‌افزایی، ظرفیت‌سازی، ترویج و حفاظت از آنها با هم صورت گرفته است. این رویکرد میتواند نقطه عطفی در پژوهش‌های پاسدارانه از میراث ناملموس بشمار آید.

رویکردهای مشارکت‌دهی برپادارندگان و ذینفعان در روند پژوهش‌های پاسدارانه از میراث ناملموس

رویکرد مثبت دیگر در پژوهش‌های جاری پس از کنوانسیون ۲۰۰۳ م، پیروی از نقطه‌نظر مشارکت‌دهی کنوانسیون از سوی جوامع برپادارنده در فرآیند پژوهش، بر اساس ماده پانزدهم کنوانسیون ۲۰۰۳ م است (Blake, 2007: 8). مطالعات در مورد میراث ناملموس، اغلب توسط سازمانهای مسئول، دانشگاه‌ها (که در آنها رشته‌های مردم‌شناسی، هنر، باستان‌شناسی و صنایع دستی تدریس میشود) و گاهی هم توسط NGOهای تخصصی صورت میگیرد که اشراف نسبتاً خوبی به چهارچوب‌های کنوانسیون ۲۰۰۳ م دارند. از اینرو این سازمانها و نهادها به دستورالعملهای پاسدارانه که از طریق این سند فرادستی (کنوانسیون ۲۰۰۳ م) ارائه شده، توجه دارند. همچنین این نهادها، نسبت به مشارکت صاحبان میراث و نقش‌آفرینی آنها در پژوهش‌های خود، حفاظت و ترویج آنها را ساده‌تر و ماندگارتر کرده‌اند (Ibid:47)؛ بعنوان نمونه، پژوهش‌هایی که یک

NGO در مورد ساخت عروسکهای بومی و محلی انجام داده و در مستندسازی از مشارکت زنان و دختران سازنده عروسکها و نیز نقش آفرینی آنها در باورها و آیینهای مربوط به آنها بهره برده از اعتبار و ارزش ویژه‌ی برخوردار است. همچنین برگزاری جشنواره‌های ملی و بین‌المللی عروسکهای بومی و محلی با حضور ناقلان و حاملان این میراث، میزان آگاهی‌افزایی جامعه را در سطحی وسیعتر محقق ساخته است (www.tabiatepaydai.com). نمونه دیگر، پژوهش برای تهیه اطلس زبانی در سالهای اخیر در کشور است که با همکاری مدیر TICH در ایران به انجام رسیده است. در این پروژه میدانی، جمع‌آوری اطلاعات با کمک گویندگان آن زبان و بیان شفاهی آنها صورت گرفته است (پرمون، ۱۳۸۵). این نحوه مشارکت‌دهی توانسته است، در روند روشهای حفاظت و پاسداری از میراثهای ناملموس تأثیرات شگرفی داشته باشد و در نهایت بدرستی و با تأیید صاحبان میراث به سرانجام برسد. همانگونه که بارها در اسناد بین‌المللی به این رویکرد (مشارکت‌دهی) مؤثر و ضمانت‌گرانه تأکید شده است (Blake, 2007: 8).

تعامل صحیح و مشارکت‌دهی گروه‌های ذینفع میراث ناملموس با عرصه پژوهش، چه در دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مراکز متولی، دولت و NGOها بشدت توانسته است در مستندسازی، آگاهی‌افزایی، ایجاد رابطه ظریف میان میراث ملموس و ناملموس و انتقال آن به منظور پویایی پاسداشت، نقشی تعیین‌کننده ایفا کند.

امکان استفاده از پژوهشهای انجام شده روی ICH

خوشبختانه در ایران کلیه پژوهشهای انجام شده در کتابخانه و مرکز اسناد ملی کشور نگهداری و به سهولت به مخاطبان ارائه میشود. بنابراین امکان دسترسی به همه اطلاعات مکتوب و کلیه پژوهشهایی که طی فرآیند قوانین انتشار در کشور به چاپ رسیده‌اند (از ابتدا تا آخرین آنها) در هر حوزه‌ی وجود دارد (www.opac.nlai.ir). دسترسی به عناوین و موضوع تحقیق، ناشر و تاریخ انتشار و نویسنده آن با هدف شناسایی اولیه، توسط مخاطب از طریق جستجو در سایت کتابخانه و مرکز اسناد ملی بطور آنلاین قابل دسترسی خواهد بود. این امر فرصت بسیار خوبی برای دریافت اطلاعات از آخرین تحقیقات صورت گرفته در اختیار علاقمندان میگذارد و گامی بسیار مؤثر در آگاهی‌افزایی خواهد بود. اگرچه امکان دسترسی آنلاین به محتوای کامل پژوهشها در مورد همه آثار وجود ندارد؛ اما دسترسی به آنها طی فرایند بسیار کوتاه اداری براحتی قابل دسترسی است. در مورد ICHهای ثبت ملی و جهانی شده، بسیاری از انتشارات قابل دسترسی آنلاین هستند که این امکان خود، حاصل حس غرور آفرین برپادارندگان مواریث ثبتی است. این امر میرساند

که برای در اختیار گذاشتن آنلاین آنها، اقبال جدی وجود دارد و حتی در مورد برخی از آنها منابع ویدیویی و تصویری متعددی بمنظور آگاهی‌افزایی، مشارکت‌دهی، ترویج و ارتقا نیز قابل دسترسی و بهره‌برداری است.

و) ضعفها و نقصانها در حفاظت از ICH در ایران

مطالعات و پژوهشهای صورت گرفته روی ICH با توجه به اینکه حوزه‌ی نوپاست، به یقین دچار ضعفها و نقصانهایی است که در این پیمایش به آنها رسیده‌ایم:

پژوهش بمنظور انجام تحقیقات سفارشی و رساله‌های فارغ‌التحصیلی و بایگانی کردن آنها در کتابخانه‌ها و دانشگاه‌ها

یکی از ضعفها و نقائص پژوهشهای انجام‌شده، تحقیقاتی است که بدون توجه به سیاستهای کنواسیون ۲۰۰۳م که بنا به سفارش مرکز، دستگاه، دانشگاه، پژوهشگاه و یا هرکارفرمای دیگری درخصوص موضوع خاصی از فرهنگ عامه به پژوهشگر سپرده شده است، انجام میشود. این پژوهشها طبعاً با چهارچوبهای تعریف شده، بعنوان روش تحقیق، اگرچه به موضوع میراث ناملموس پرداخته‌اند؛ اما در آنها توصیه‌های کنوانسیون ۲۰۰۳م بسیار کم‌رنگ و اغلب حتی دیده نشده است.

بنابراین چنین انتشاراتی به یقین قادر به مشارکت‌دهی ذی‌نفعان و حفاظت مؤثر و پایدار از آنها نخواهند بود. این دسته از پژوهشها، بیشتر بعنوان مستندات در آرشیوها نگهداری و گاهی مورد ارجاع برخی محققان قرار خواهد بود. همچنین انجام این پژوهشها، بعنوان رساله‌هایی در فارغ‌التحصیلی دانشجویان، تنها آنان را از پل فارغ‌التحصیلی عبور خواهد داد. بنابراین اگر از سوی سفارش‌دهندگان در مراکز یا استادان راهنما، رساله‌های فارغ‌التحصیلی دانشجویان، مصوباتی مبنی بر ضرورت عملی شدن دستورالعملهای کنوانسیون ۲۰۰۳م داده و به اهمیت کاربردی شدن آنها در تقویت جریان پاسداری تأکید شود، به یقین این رساله‌ها دیگر تنها بعنوان پژوهشی در بایگانی‌ها و یا اسنادی در تأیید مدارک تحصیلی نخواهند بود؛ بلکه بعنوان تحقیقاتی کارآمد و پیشرو، در حفظ تنوع فرهنگی و صیانت از داشته‌های ناملموس آن عمل خواهند کرد.

تمرکز بر معرفی و توصیف ICH جاری بیش از روشهای حفاظت از آنها

با توجه به پیمایش در پژوهشهای انجام شده روی ICH چنین برمی‌آید که اگرچه در برخی از آنها روشهای محتوامحور و جامع‌نگر وجود داشته؛ اما در بیشتر آنها به توصیف ICH توجه شده

تا به چگونگی انتقال و روشهای حفاظت از آنها. در این راستا، تنها تلاش برای معرفی یک داشته میراثی و معرفی صورتهای جاری و نحوه اجرای آنها مورد توجه بوده است که امروزه این رویکرد در پژوهشهای معتبر میراث ناملموس چندان مورد نظر نیست (IRCI Mapping Project 2017) «Guide line» بعنوان نمونه میتوان به مهارتهای ساخت صنایع دستی از قبیل هنرهای مشبک کاری در ساخت در و پنجرههایی که «ارووسی» نام دارند و اکنون در خطر زوال قرار دارند، اشاره کرد. در این پژوهشها تنها شکلهای آنها بررسی شده و روشهای حفاظت، انتقال و ظرفیت سازی در مورد آنها با مشارکت دادن برپادارندگان آن مورد توجه نبوده است.

نمونه دیگر آیین شب یلدا و مراسم مربوط به آن است که با توجه به وسعت جامعه برپادارنده، بعنوان یک آیین ملی؛ اما باز هم بدان تنها از منظر توصیف پرداخت شده و محتوای آیین بدون توجه به چگونگی توسعه آن تاکنون و روشهای پاسداشت و ترویج آن چندان دغدغهی در روند پژوهش نبوده است. عبارت دیگر، صورت ظاهری آیین، معرفی و مورد تحقیق و مقایسه قرار گرفته؛ ولی هیچ تلاشی برای ارائه راهکاری مناسب، بمنظور مشارکت دهی بر جای آورندگان آن صورت نگرفته است.

فقدان مطالعات نیازسنجی و پراکندگی و عدم ارتباط میان سازمانها و مراکز علمی دست اندرکار در پژوهشهای مربوط به حفاظت از میراث ناملموس

یکی از مشکلات بنیادی، عدم انجام یک پژوهش از سوی متولیان حفاظت از میراث ناملموس، بمنظور نیازسنجی در عرصه تحقیقات جاری، برای حفاظت جدی تر و همه جانبه بر روی آنهاست تا از این راه بتوان بر اساس نتایج حاصل، الویتهای را تعیین و ضعفها را جبران کند. بنظر میرسد پروژههایی از قبیل «بررسی روی مطالعات حفاظت از میراث ناملموس در آسیا و اقیانوسیه»^۱ که توسط «مرکز مطالعات منطقه‌یی حفاظت از میراث ناملموس آسیا و اقیانوسیه»^۲ در حال تحقق است، میتواند یکی از راهبردهای اجرایی و نتیجه بخش در این عرصه باشد. یکی از رویکردهای ناکارآمد در عرصه پژوهشهای مربوط به حفاظت از میراث ناملموس، عدم تعامل و ارتباط میان دست اندرکاران و متخصصان این حوزه در دستگاههای متولی و دانشگاهها و مراکز علمی و تحقیقاتی است که در جریان سیاستگذاریهای دستگاههای متولی حفاظت قرار نمیگیرند. هریک بدون داشتن سند، نیازسنجی شده و بدون توجه به موارد انجام شده، به موضوع مورد نظر خود

1. Mapping Project

2. IRCI

میپردازند و فقدانهای محتوایی و نقائص رویکردی را در تحقیق خود مورد توجه قرار نمیدهند. در برخی موارد هم بطور موازی عمل کرده و گاه حتی تحقیقی تکراری انجام میدهند. بنابراین تهیه و ابلاغ یک برنامه سیاستگذارانه در عرصه پژوهشهای حفاظت از میراث ناملموس از سوی متولی اصلی آن در کشور ضروری بنظر میرسد و تهیه سند چشم‌انداز برای آن در طی بیست سال آینده، راهکاری ثمربخش و ماندگار خواهد بود.

عدم پایش و ارزیابی

پژوهشهای انجام شده بر روی ICH اگرچه ممکن است در بردارنده نقاط قوتی چون مشارکت‌دهی ذینفعان، پیوند میان میراث ملموس و ناملموس، توجه به رویکردهای محتوایی و جامع‌نگرانه باشد و حتی قابلیت دسترسی آسان را برای مخاطبان فراهم آورد؛ اما اینکه همه این نقاط قوت مربوط به موضوع زنده‌یی، همچون میراث ناملموس جاری و ساری در اجتماع باشد، مستلزم یک پایش^۱ متوالی است که در هیچ‌یک از پژوهشهای تحقق‌یافته دیده نمیشود. بنابراین میزان حفاظت از میراث ناملموس یک اجتماع قابل ارزیابی نخواهد بود. این درحالی است که در کنوانسیون ۲۰۰۳ م. بر، به‌روز آمدکردن اطلاعات میراث ناملموس، بارها و بارها، بعنوان یک ضرورت تأکید شده است (Deacon, 2004: 59). نظارت و شناخت اقدامات پژوهشی برتر از منظر پایداری در حفاظت و توسعه همه‌جانبه، میتواند مسیر پژوهش بر روی ICH را بسوی بهره‌گیری از بهترین و موفقترین پاسداشتهای هدایت کند. بنابراین در این پیمایش، موزه میراث روستایی گیلان، بعنوان پژوهشی معتبر و امتحان‌شده در میدان اجرا، بعنوان تحقیق برتر معرفی میشود. این موزه، حفاظت از میراث ناملموس استان گیلان را با تمام نقاط قوت و به دور از هر یک از نقصانهای موجود، در پژوهشهای کتابخانه‌یی و میدانی - اجرایی که انجام داده، داراست. بنابراین میتوان این موزه را همچون الگویی موفق و دارای سیستم پایش و نظارت پیوسته دانست که بطور زنده در چرخه حیات اجتماعی، وارد و تداومی ماندگار را ایجاد کرده است؛ اما باید اذعان کرد که پایش تنها در این پروژه اجرا میشود و فقدان آن در دیگر پژوهشهای حوزه میراث ناملموس، بعنوان یکی از ضعفهای این عرصه دیده میشود.

ز) پیشنهادهای

تصویب قانونی در حفاظت از میراث ناملموس (مانند قانون مصوب ثبت میراث ملموس در کشور برای تقویت در پاسداشت میراث ناملموس)

نبود قانونی ملی، بمنظور حفاظت از میراث ناملموس، منجر به نبود تضمین در اجرا، پاسداشت و ترویج میراث ناملموس خواهد شد. همان‌گونه که حفاظت از میراث ملموس، به پشتوانه قوانین پاسدارانه، امروزه شرایط قابل قبولی در دنیا دارد، داشتن این قانون در مورد میراث ناملموس نیز یکی از راهکارهای پاسداری موفق خواهد بود. اگرچه جنس قوانین در این دو حوزه، همسان نخواهد بود؛ ولی قوانین حمایتی، تشویقی و تکلیفی (از سوی دستگاه‌های متولی و مراکز علمی) باید در راستای حفاظت از ICH در نظر گرفته شود (Deacon, 2004: 53). با داشتن چنین قانون پشتوانه‌یی، میراث‌داران با خاطری آسوده، میراث خود را برپا داشته و آن را تداوم می‌بخشند و به نسل‌های آینده خود نیز منتقل می‌کنند. تجربه و تاریخ نشان داده است که در جهان، قوانین در حفظ سرمایه‌های هر ملتی، نقشی تعیین‌کننده داشته و تا حد بسیار زیادی بقای آنها را ضمانت می‌کند. توجه به ضرورت تأسیس یک رشته دانشگاهی و یک پژوهشکده تخصصی میراث ناملموس در کشور

ثبات بسیط و معتبر موجود در اقدامات حفاظت از میراث ملموس امروز، حاصل تعلیم، تحقیق و توسعه شاخه‌های دانشی از قبیل باستان‌شناسی، معماری، مرمت، منظر فرهنگی و غیره است که با بهره‌گیری از آنها در قالب رشته‌های دانشگاهی و تحقیقات، ورود نتایج آنها به چرخه حفاظت از میراث فرهنگی ملموس حاصل شده است. از اینرو اگر در کشور، رشته حفاظت و مدیریت میراث ناملموس در دانشگاه‌ها تدریس شود و دانشجویانی متخصص در این حوزه پرورش یابند، پژوهش‌های تئوری مدار و هدفمند، با ضرورت توجه به حفاظت موثر و پایدار و در نتیجه کاربردی انجام خواهند شد. البته همان‌گونه که در عنوان به تأکید آورده شده است، این رویکرد آموزشی و پژوهشی به یقین باید در سطح ملی از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری کشور انجام شود نه توسط مراکز مطالعات منطقه‌یی مقوله ۲ یونسکو؛ زیرا این تحقیق ابتدا باید در سطح ملی نتایج مثبت خود را ارائه کند تا بتواند در سطح منطقه جایی برای بروز و ظهور پیدا کند.

اختصاص یک شبکه اطلاع‌رسانی با هدف آگاهی‌افزایی از میراث ناملموس

از آنجایی که در ایران شبکه‌های تلویزیونی متعددی در خصوص موضوعاتی، مانند ورزش، سلامت، اقتصاد، صنعت و همچنین فرهنگ و غیره وجود دارد، با توجه به اهمیت ویژه‌یی که

در میان عموم مردم جامعه نسبت به جایگاه و نقش میراث ناملموس در توسعه پایدار و حفظ هویت فرهنگی ایجاد شده است، ایجاد یک شبکه تلویزیونی و تریبون رسانه‌یی بسیار منسجم و هدفمند، بمنظور تقویت مشارکت مردمی در پاسداشت از این داشته ارزشمند، به یقین نقطه عطفی در آگاهی‌افزایی ملی، ظرفیت‌سازی مؤثر و هدف‌غایی ترویج و پاسداشت پایدار آن را به ثمر خواهد رسانید. این اقدام، همان تأکید در مشارکت‌دهی برپادارندگان و ناقلانی است که در اسناد فرادستی بارها و بارها بدان اشاره شده است (Deacon, 2004: 42). البته گفتنی است که ارائه چنین برنامه‌های تلویزیونی و رادیویی بطور پراکنده در کشور تهیه و اجرا می‌شود؛ اما بدلیل عدم انسجام و فقدان یک برنامه‌ریزی مدون در دستاورد حاصله، نتیجه مورد انتظار بدست نیامده است.

سیاست‌گذارهای پژوهشی ICH و تهیه و ابلاغ سند چشم‌انداز بیست‌ساله حفاظت از میراث ناملموس، توسط دستگاه متولی و ابلاغ آن به دیگر مراکز تحقیقاتی

ساماندهی روند پژوهش حفاظت از میراث ناملموس در نیازسنجی و تهیه یک سند چشم‌انداز از موارد لازم برای ایجاد جریان سیاست‌گذاری و هدفمند با تعیین روشهای معتبر و مهم از کنوانسیون ۲۰۰۳ م. است. در پی این سند و ابلاغ ضرورت اجرایی شدن آن، دستگاه متولی میتواند نیازها و الویتهای خود را به محققان و مراکز علمی اعلام و در مسیر حفاظت از میراث ناملموس ره‌آوردی منسجم، مربوط و هدفمند را بصورت فراگیر در کشور به ثمر برساند تا از پژوهشهای تکراری و موازی جلوگیری نماید. همچنین با در دست داشتن سند چشم‌انداز، راهی روشن به دور از پراکندگی پیش رو قرار خواهد گرفت و در صورت ضرورت تغییر و بازنگری سالانه بر اساس نیاز جامعه، فرصت به‌روزآوری آن میسر خواهد بود.

تقویت پژوهشهای کاربردی و ورود نتایج آنها به چرخه حیات فرهنگی و اجتماعی

یکی از راهکارهای مؤثر در گرفتن نتایج حاصل از پژوهشهای انجام شده بر روی ICH امکان کاربردی نمودن آنهاست. زمانی که پژوهشها بمنظور تحقیقی در تأیید و نقض تئوریهای صورت بگیرند و بعنوان آمار مطالعات پژوهشی در ارتقای شرایط علمی محققان و استادان در دانشگاهها و پژوهشگاهها به ارزیابی هیئت داوران برسند، در عرصه حفاظت از میراث ناملموس هیچ تأثیری نخواهند داشت. بنابراین باید به آن دسته از پژوهشها که دارای قابلیت کاربردی شدن هستند و برای ارائه راهکارهای خود در میدان عمل، برای رساندن جامعه به توسعه پایدار از طریق حفاظت از ICH تلاش میکنند، توجه و حمایت جدیتی مبذول داشت. هنگامی که تحقیقات انجام شده روی ICH در انتهای انجام و انتشار، به هدایت و بازگردانی یک میراث به چرخه طبیعت

کارکردی خود پردازد و در ارتباط با معیشت اجتماعی و فرهنگی یک جامعه، جایگاه خود را با حمایت از ذینفعان و بکارگیری مشارکت آنان در جامعه احیا کند، به یقین پژوهشی کارآمد و نافذ در پاسداری از میراث ناملموس را رقم خواهد زد. این رویکرد اگرچه در پروژه پژوهش بنیاد موزه میراث روستایی گیلان کاملاً بشکلی بی نظیر دنبال شده و تحقق یافته است و هیچ نمونه مشابه موفق دیگری در میان پژوهشهای به انجام رسیده با آن هم آوردی نمیکند؛ اما این رویکرد، بعنوان یک استراتژی پژوهشی روزآمد در برخی پژوهشها نیز قدمهای مقدماتی را طی کرده و تا حدی هم در برخی از عرصهها مؤثر واقع شده است. با وجود این به هیچ وجه در حفاظت از ICH همه جانبه نبوده است. بنابراین بنظر میرسد، در صورتی که از این پس موزه میراث روستایی گیلان، بعنوان یک الگوی کارآمد، پویا و پایشگر مورد توجه در پژوهشهای آتی قرار گیرد، مسیر روشنی را در حفاظت از میراث ناملموس برای صاحبان، ناقلان و برپادارندگان آنها در دسترس قرار خواهد داد.

در پیوست ۱، موزه میراث روستایی گیلان بعنوان برترین اقدامات پاسدارانه از میراث فرهنگی ناملموس و در پیوست ۲، جدولی (جدول ۳) از پژوهشهای انجام شده در حوزه میراث ناملموس (بطور انتخاب غیر سیستماتیک) در تکمیل مباحث و نیز آگاهی بیشتر آورده شده است.

جدول ۳. معرفی سی مورد از پژوهش‌های انجام شده در حوزه میراث ناملموس بطور انتخاب غیر سیستماتیک

ردیف	عنوان	تاریخ انتشار	محل انتشار	معیارهای حفاظت	تجلیات مرتبط	مشارکت دهی	دسترسی
۱	سرزمین نوزو، پیشینه آداب و رسوم	۱۳۹۰	بنیاد فرهنگی رودکی	شناسایی، مستندسازی، آگاهی‌افزایی، انتقال بین‌نسلی	کردارهای اجتماعی، دانش‌های مربوط به کیهان و طبیعت، صنعتگری سنتی	در بخشی از آن	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۲	افسانه‌های خراسان	۱۳۸۵	ماه جان (مشهد)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی‌افزایی، انتقال بین‌نسلی	بیان شفاهی	خیر	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۳	رامشگران خراسان	۲۰۰۲	پیترز (فرانسه)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی‌افزایی	هنر اجرایی، بیان شفاهی	بله	آنلاین
۴	ضرب‌المش‌های شیرین بهبانی و اصطلاحات عامیانه	۲۰۱۱	ظهور (قم)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی‌افزایی، انتقال بین‌نسلی	بیان شفاهی و ادبیات فولکلور	بله	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۵	آداب و رسوم نوروزی در فارس	۲۰۱۰	بنیاد فارس‌شناسی (شیراز)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی‌افزایی	کردارهای اجتماعی، بیان شفاهی	خیر	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۶	فرهنگ بازیهای محلی ایلام	۲۰۰۴	سمیرا (تهران)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی‌افزایی، انتقال بین‌نسلی	کردارهای اجتماعی	بله	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۷	آداب و رسوم و فرهنگ عامه ایلام بختیاری	۲۰۰۶	طهوری (تهران)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی‌افزایی	کردارهای اجتماعی، بیان شفاهی، دانش‌های مربوط به کیهان و طبیعت	در بخشی از آن	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۸	قاپشویان (مناسک نمادین قالی شویی در مشهد اردهان)	۲۰۰۴	دفتر پژوهش‌های فرهنگی (تهران)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی‌افزایی، پیوند میراث ملموس و ناملموس	کردارهای اجتماعی	بله	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی

ردیف	عنوان	تاریخ انتشار	محل انتشار	معیارهای حفاظت	تجلیات مرتبط	مشارکت دهی	دسترسی
۹	قنات قصبه گناباد	۲۰۱۰	مؤسسه طراحی و توسعه شرق (مشهد)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی افزایی، انتقال بین نسلی، آموزش	دانشتهای مربوط به کیهان و طبیعت	بله	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۱۰	قناتهای نقت	۲۰۰۳	سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری (تهران)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی افزایی، انتقال بین نسلی، آموزش، پیوند میراث ملموس و ناملموس	دانشتهای مربوط به کیهان و طبیعت	بله	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۱۱	تاریخ هنر فرش باقی در ایران	۲۰۰۵	نیلوفر (تهران)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی افزایی	صنعتگری سنتی	بله	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۱۲	اصول آموزش تحریرهای آوازی در موسیقی سنتی ایران	۲۰۱۰	آی‌ریک (تهران)	آموزش، انتقال بین نسلی	هنرهای اجرایی	خیر	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۱۳	قلم‌زنی - هنری مایه‌گار	۲۰۱۳	میردشتی (تهران)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی افزایی، آموزش	صنعتگری سنتی	بله	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۱۴	اصلاحات و کنایات، ضرب‌المثل‌ها و مطالعات در زبان‌گری	۲۰۰۸	هشت بهشت (اصفهان)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی افزایی، انتقال بین نسلی	بیان شفاهی و ادبیات فولکلور	بله	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۱۵	مردم‌شناسی و فرهنگ عامه	۲۰۱۲	همپا (تهران)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی افزایی، انتقال بین نسلی	کردارهای اجتماعی، بیان شفاهی و ادبیات فولکلور، هنرهای اجرایی	خیر	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی

ردیف	عنوان	تاریخ انتشار	محل انتشار	معیارهای حفاظت	تجلیات مرتبط	مشارکت دهی	دسترسی
۱۶	آداب و رسوم و ساختار ورزش باستانی	۲۰۰۵	سبزخامه (تهران)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی‌افزایی، پیوند میراث ملموس و ناملموس	هنر اجرایی، بیان شفاهی و ادبیات فولکلور	بله	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۱۷	میراث معنوی	۲۰۱۰	شورآفرین (تهران)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی‌افزایی، انتقال بین نسلی	بیان شفاهی و ادبیات فولکلور، کردارهای اجتماعی، هنرهای اجرایی	خیر	آنلاین
۱۸	فضانامه طب سنتی بهارستان	۲۰۱۱	مرکز کتابخانه مجلس شورای اسلامی (تهران)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی‌افزایی، آموزش	دانشهای مربوط به کیهان و طبیعت	خیر	آنلاین
۱۹	پوشاک و زیورآلات سیستان و بلوچستان	۲۰۱۳	تفت (زاهدان)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی‌افزایی	صنعتگری سنتی، کردارهای اجتماعی	بله	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۲۰	آیینهای گدردر ایران	۲۰۰۵	رویشان (تهران)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی‌افزایی	کردارهای اجتماعی، بیان شفاهی، ادبیات فولکلور	خیر	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۲۱	چهل گنبار در مردم‌شناسی مید	۲۰۱۱	سبحان (تهران)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی‌افزایی، انتقال بین نسلی، مالکیت معنوی	دانشهای مربوط به کیهان و طبیعت	بله	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۲۲	دایی رضمون	۲۰۱۱	خدمات فرهنگی کرمان (کرمان)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی‌افزایی، انتقال بین نسلی	بیان شفاهی، ادبیات فولکلور	بله	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۲۳	مجله میراث معنوی	۲۰۱۱	میراث فرهنگی و صنایع دستی و گردشگری تهران	آگاهی‌افزایی	هنرهای اجرایی، بیان شفاهی، کردارهای اجتماعی	در برخی مقالات	آنلاین

ردیف	عنوان	تاریخ انتشار	محل انتشار	معیارهای حفاظت	تجلیات مرتبط	مشارکت دهی	دسترسی
۲۴	آب، آداب و آیینهای مربوط به آن در فرهنگ عامه	۲۰۰۸	سروش (تهران)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی افزایی، انتقال بین نسلی	پیمان شفاهی و ادبیات فولکلور، کردارهای اجتماعی	خیر	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۲۵	مجموعه مقالات همایش بین‌المللی محرم و فرهنگ مردم	۲۰۰۴	پژوهشگاه مردم شناسی (تهران)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی افزایی، انتقال بین نسلی	کردارهای اجتماعی، بیان شفاهی و ادبیات فولکلور، هنرهای اجرایی	در برخی مقالات	آزادین
۲۶	لالایی‌ها، ترانه‌ها، افسانه‌ها و بازیهای کودکان اصفهان	۲۰۰۶	میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری تهران	شناسایی، مستندسازی، آگاهی افزایی، انتقال بین نسلی	کردارهای اجتماعی، بیان شفاهی و ادبیات فولکلور	بله	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۲۷	آموزش موسیقی سنتی ایران	۲۰۱۶	راز نهران (تهران)	شناسایی، آموزش و انتقال بین نسلی	هنر اجرایی	خیر	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۲۸	چوب و هنرهای چوبی ایران	۲۰۱۵	مرکز سفید (تهران)	شناسایی، مستندسازی و آموزش	صنعت‌گری سنتی	بله	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۲۹	آداب و رسوم و فرهنگ عامه ایل پنجتاری چهارلیک	۲۰۰۶	طهوری (تهران)	شناسایی، آگاهی افزایی، آموزش و انتقال بین نسلی	کردارهای اجتماعی، بیان شفاهی و ادبیات فولکلور	بله	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی
۳۰	شناخت فرهنگ و اقوام ایران	۲۰۱۱	جهاد دانشگاهی (تهران)	شناسایی، مستندسازی، آگاهی افزایی، انتقال بین نسلی	کردارهای اجتماعی، بیان شفاهی و ادبیات فولکلور، صنعتگری سنتی	در بخشی از آن	با دسترسی آسان به کتابخانه ملی

برای باززنده‌سازی فعالیتهای سنتی در روستاها، علاوه بر خانه، بناهای جانبی مثل انبار برنج، تلمبار^۱ و اسطبل و باغچه سبزیجات و صیفی جات تقریباً در محوطه همه خانه‌ها ایجاد شده است. همچنین ماندابی که در بخش مرکزی سایت - روستای جلگه مرکز - وجود داشت به کشتزار برنج تبدیل شده که همه ساله در آن کاشت و برداشت برنج به روش سنتی انجام میگیرد. باغهای چای، توتستان و نارنجستان نیز در سایت ایجاد شده‌اند تا نمایانگر فعالیتهای معیشتی در روستاهای گیلان باشند. همچنین نگهداری دام و طیور نیز از دیگر فعالیتهای رایج در موزه میراث روستایی گیلان است. جشنواره‌های متعدد، موسیقی محلی، مراسم و آیینهای سنتی و بازیها و نمایشهای بومی نیز در موزه برگزار میشوند تا این میراثها حفظ و به نسل آینده منتقل شود. معرفی مفاخر استان نیز از جمله فعالیتهایی است که در موزه به آن اهمیت ویژه‌ی داده میشود.

یکی از دستاوردهای مطالعات معماری و مردم‌شناسی موزه، ثبت و مستندسازی بخش مهمی از میراث شفاهی گیلان است که نتایج آن در قالب کتابهای علمی مردم‌شناسی و معماری منتشر شده است. بازدید گروه‌های دانش‌آموزی و دانشجویی از موزه میراث روستایی گیلان از جمله فعالیتهای آموزشی است که نقش مهمی در آشنایی کودکان، نوجوانان و جوانان با فرهنگ بومی گیلان دارد. در روزهای بازدید بویژه ایام تعطیل در موزه، نمایشگاه و بازارچه صنایع‌دستی، عکس و نقاشی، دستاوردهای معماری، پوشاک محلی و سفره گیلانی نیز دایر است. راهنمایان موزه با لباسهای محلی اطلاعات لازم درباره موزه، خانه‌ها و فرهنگ گیلان را به بازدیدکنندگان منتقل میکنند تا از این رهگذر، امکان ارتباط مستقیم بازدیدکنندگان با موزه فراهم آید. این تعامل موجب شده که تاکنون بناها و اشیاء زیادی بمنظور حفظ و بازسازی به موزه معرفی و اهدا شوند. موزه میراث روستایی گیلان تاکنون موفق به کسب چندین جایزه و گواهینامه از سوی نهادهای ملی و بین‌المللی شده است. در این پروژه بیش از ده جلد پژوهش تحقق یافته که اغلب آنها علاوه بر زبان کتابت به زبان تصویر نیز برای محققین خارجی زبان قابل فهم است؛ زیرا در تصویر فرآیند کلیه عملیات بدقت نمایانده شده است.

نتیجه‌گیری

در این مقاله، مطالعات انجام شده در مورد فرهنگ عامه با اصطلاح «مردم‌شناسی فرهنگی» به

۱. اتاقی دراز که بام آن گالی پوش است و در آن کرم ابریشم را پرورش دهند (فرهنگ معین)؛ ویراستار.

روایت گذشته و «میراث فرهنگی ناملموس»، به روایت کنونی (بعد از کنوانسیون ۲۰۰۳ م. یونسکو)، سیر تحول توجه به شناخت، مستندسازی، آگاهی‌افزایی، پژوهش، ثبت، آموزش، ترویج، ارتقا و در نهایت انتقال صحیح بین نسلی صور فرهنگی و جلوه‌های میراث ناملموس بشری مورد مطالعه قرار گرفت.

هدف اصلی این مقاله، بررسی پژوهش‌های انجام شده در عرصه حفاظت از میراث ناملموس بوده است. برای رسیدن به این هدف، تفاوت‌های رویکردی در مطالعات صورت گرفته و عیار مقبولیت پدیده‌های این وجه از میراث، در جامعه جهانی به مثابه میراث زنده بشری مورد بررسی و سنجش قرار گرفت. در بررسی‌های غیرسیستماتیک (موردی) از میان ۱۵۰۰۰ پژوهش تحقق یافته در مورد روش‌های حفاظت از میراث ناملموس در دهه‌های اخیر در ایران، سی مورد به قید تنوعی از هر پنج تجلی معرف میراث ناملموس انتخاب شد. همچنین نتایج تحلیلی و راهگشایی آن در مسیر حفاظت مؤثر از تنوع فرهنگی، تقویت وفاق اجتماعی و آماده‌سازی بستر ریل‌های ارتباطی در مسیر صلح پایدار ارائه شد. شایان توجه است که در مسیر این بالندگی فرهنگی از دستورالعمل‌های کنوانسیون ۲۰۰۳ م. و تجارب موفق و روش‌های اجرایی کارآمد پیش آمده، نزد پیشگامان حفاظت از میراث ناملموس در جهان بهره گرفته شد. همچنین در این مسیر چالش‌ها و کاستی‌ها مورد توجه قرار گرفت که در نتیجه آن به راهکارها و توصیه‌هایی، بعنوان اقدامات نرم و تأثیرگذار دست یافتیم که در صورت بکار بستن آنها به حفاظتی مانا، متعهد به احترام میان جوامع، وفادار به اصول توسعه پایدار و پایبند به حفظ حقوق بشر، دست می‌یابیم.

از جمله نقاط مثبت و برجسته در پژوهش‌های انجام شده به این موارد میتوان اشاره کرد:

- گذر از مرحله توصیف و رسیدن به مرحله تحلیل، توجه به مفهوم و محتوای پدیده‌های میراث ناملموس؛

- توجه به پیوند و در هم تنیدگی میراث کالبدی با دانش و باورهای مولد آن؛

- تأکید بر رویکردهای مشارکت‌دهی حاملان و ناقلان این وجه از میراث بشری؛

- ایجاد فرصت‌های بهره‌گیری پژوهشگران از محتوای مطالعات با دسترس‌های آسان؛

در مقابل معرفی این نقاط قوت، اشاره به ضعفهایی مانند:

- پژوهش‌های فرمایشی و آرشیوی، بمنظور عبور از مقاطع تحصیلی و بدست آوردن رتبه‌های

علمی؛

- تداوم رویکردهای قدیمی توصیفی؛

- فقدان نیازسنجی ملی؛

- عدم تعامل صحیح میان مراکز علمی و دستگاه‌های متولی فعالیت‌های فرهنگی؛

- عدم پایش و نظارت بر پروژه‌های انجام شده و جاری می‌تواند، تلنگری در عرصه‌های پژوهش بشمار آید تا آگاهانه و هوشمندانه از آسیبها و عقب‌ماندگیهای منبعث از آن برهیم و با توصیه‌هایی مشتمل بر:

سیاستگذاری پژوهشی مبنی بر تهیه سند چشم‌انداز بیست‌ساله حفاظت از میراث فرهنگی ناملموس به تولیت یک دستگاه مرجع ملی؛

تقویت پژوهشهای کاربردی و ورود آنها به چرخه حیات فرهنگی و اجتماعی؛

تهیه و تدوین قوانین کارآمد و پوشاننده خلاءهای موجود در این حوزه؛

اختصاص یک شبکه ملی، بمنظور آگاهی‌افزایی و تقویت حس علاقه صاحبان و مالکان این مقوله از میراث، بشکلی که دقت نظر رهپویان حفاظت از میراث ناملموس را به ره‌آورد این پژوهش معطوف و تولید پژوهشهایی با هدف صیانت از هویت فرهنگی و حفاظت از صور میراث ناملموس را با نگاهی نوین پایه‌ریزی کنیم.

موزه میراث روستایی گیلان، بعنوان نمونه‌یی از برترین اقدامات پاسدارانه از میراث فرهنگی

ناملموس در گیلان (secitcarP tseB)

(پروژه ملی پژوهشی- اجرایی در راستای حفاظت از میراث ناملموس)

از میان پژوهشهای صورت‌گرفته در ایران در راستای حفاظت از ICH نقطه‌نظرات و راهکارهای ارزشمندی صورت گرفته است. هر یک از این پژوهشها با هدفهای گوناگونی از جمله شناسایی، مستندسازی، آگاهی‌افزایی، آموزش، انتقال و تقویت رابطه میراث ملموس و ناملموس انجام شده است. در میان این پژوهشها؛ حتی گاهی مطالعاتی در سیاستگذاریهای این حوزه نیز به چشم میخورد؛ اما آنچه که بعنوان یک پروژه تحقیقاتی بسیار برجسته و متفاوت با مطالعات دیگر میتواند در این پژوهش معرفی شود، پروژه‌یی است که سیاستگذاری، هدف‌گذاری و روشهای تحقیق آن گامی بسیار نوین در عرصه حفاظت از میراث ناملموس را در پیوند با میراث ملموس خلق کرده است.

موزه میراث روستایی گیلان، عنوان پروژه‌یی است که با پشتوانه تفکری دانش‌محور و تئوریهایی مشخص، بنا به ضرورت به حفاظت از میراث فرهنگی یکی از استانهای ایران که دارای

پزشمول‌ترین تجلیات میراث ناملموس است، اختصاص یافته است. این پژوهش میدانی و اجرایی، توانسته است، توجه جامعه ملی و بین‌المللی را تا حد بسیار شگفت‌انگیزی بخود جلب کند و نه تنها موجب حفاظت و احیای آن؛ بلکه منجر به انتقال و الگودهی در منطقه برای تقویت داشته‌های فرهنگی مردم و در نهایت تداوم آن بشود. همچنین این پروژه توانسته با ایجاد جریان زندگی در فضاهاى مرده و متروک با عزم و همتی منحصربفرد، یکبار دیگر میراث ملموس و ناملموس یک فرهنگ و یک دوره و یک حیات اجتماعی و معیشت اقتصادی را در فضایی اصیل به چرخه جریان زندگی مردم آن منطقه وارد کند. این پژوهش توانسته ضمن احیای کردارهای اجتماعی، صنعتگری سنتی و دانشهای مربوط به کیهان و طبیعت، ادبیات شفاهی و فولک و هنرهای اجرایی زنده در آن سرزمین، ارتباط اصیل آنها را نیز با فضاهاى فیزیکی و ملموس وابسته به آنها برقرار سازد.

افتخار این پروژه در این است که همه نقاط قوت لازم در انجام پژوهشهای حفاظت از میراث ناملموس (که قبلاً به آنها اشاره شد) در آن دیده میشود. این درحالی است که هیچ‌یک از ضعفهای اشاره شده در این پژوهش را، در پروژه میراث روستایی گیلان شاهد نیستیم؛ بعبارت بهتر: مردم در آن مشارکت دارند (میدانی)؛ میراث ملموس و ناملموس با یکدیگر در ارتباط هستند؛ سیستم پایش متوالی در آن ارزیابی شده و به محتوای آیینها و تولید مستندات علمی در این پروژه توجه شده است. همچنین دسترسی به پژوهشهای انجام شده مربوط به آن در سطح کشور (که برخی از آنها به زبان فرانسه نیز ترجمه شده‌اند) و نیز تمرکز بر اجرایی و عملیاتی کردن حفاظت از میراث ناملموس از جمله مواردی است که تنها همه آنها را در این پروژه میتوانیم، ملاحظه کنیم و در کمال سازماندهی و نظم بیابیم.

پروژه پژوهشی - اجرایی موزه میراث روستایی گیلان، تنها تجربه ملی در زمینه پاسداری از تجلیات پنجگانه میراث ناملموس با مساحتی به وسعت ۲۶۳ هکتار است. این موزه که در نوع خود در خاورمیانه و آسیای مرکزی منحصر بفرد است، با هدف پاسداشت از میراث ملموس و ناملموس مردم سرزمین گیلان طراحی شده است. اندیشه و طرح برپایی این موزه را پس از زمین‌لرزه سال ۱۳۶۹ رودبار، دکتر محمود طالقانی، رئیس پژوهشکده تحقیقات کاربردی فرهنگ ایرانی دانشگاه تهران مطرح کرد. چند روز پس از وقوع این زمین‌لرزه خانمانسوز و ویرانگر، مجموعه مطالعاتی با عنوان «اثرات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی» زلزله به سرپرستی دکتر طالقانی آغاز شد. نتایج این مجموعه تحقیقات، بیانگر ایجاد دگرگونی شدیدی در زندگی مردم و

گسست آنان از گذشته نزدیک‌شان بود؛ در واقع از بین رفتن روش زندگی بومی به بهانه نوسازی و توسعه در مناطق آسیب‌دیده در استان گیلان، همانند سایر مناطق کشور از دهه بیست آغاز شده بود و حوادث طبیعی تنها تشدید آن را در پی داشت.

از اوایل سال ۱۳۸۱؛ یعنی در زمان ایجاد تب‌وتاب ضرورت توجه به میراث ناملموس ملتها در یونسکو، در ایران نیز به پشتوانه حضور دکتر محمود طالقانی، دانشمندی از دیار گیلان، مطالعات مقدماتی ایجاد موزه میراث روستایی گیلان آغاز شد. عمده‌ترین بخشهای این مطالعات را که تا پایان سال ۱۳۸۳ بطول انجامید، مکان‌یابی موزه و شناسایی حوزه‌های فرهنگی- معماری گیلان دربرگرفت. در نهایت ۲۶۳ هکتار از بخش مرکزی پارک جنگلی ۱۴۸۰ هکتاری سراوان، بعنوان سایت موزه میراث روستایی گیلان انتخاب شد که حدود ۴۵ هکتار آن برای احداث مجموعه موزه‌یی در نظر گرفته شده است.

براساس مطالعات انجام شده و بر مبنای تنوع فرهنگی و معماری استان، حوزه فرهنگی معماری گیلان بدون در نظر گرفتن تقسیمات کشوری و سیاسی بنا به تنوع فرهنگی و اقلیمی خاص گیلان، به نه زیرحوزه تقسیم‌بندی شد. در گام نخست به مطالعه، شناسایی و مستندسازی زندگی مردم هر منطقه از جمله دانشهای کشاورزی، فرهنگ (شامل آیینها، مراسم اجتماعی و مذهبی، هنرهای نمایشی و اجرایی زنده و جاری و ادبیات شفاهی و زبان و گویش و...) و هنرهای سنتی و دست‌ساخته‌های بومی پرداخته شد. با توجه به آسیب‌دیدگی جدی حاصل از زمین‌لرزه‌های واقع شده و عدم استحکام این سازه‌های بومی و سنتی، دانش معماری سنتی، نوع معماری بومی روستایی مورد توجه ویژه قرار گرفت و بطور دقیق و جامع، گامهای حفاظت از این دانش برداشته شد. این نه زیرحوزه عبارتند از:

دو حوزه سرشاخه شرق و غرب که هریک دارای چهار زیرشاخه ساحلی، جلگه‌یی، کوهپایه‌یی و کوهستانی و جلگه مرکزی هستند. هر یک از این زیرحوزه‌ها، بصورت یک روستا، متشکل از گونه‌های اصیل و معرف معماری آن حوزه در مجموعه موزه‌یی بازسازی شده‌اند. از اینرو برای انتقال بناهای روستایی هر یک از این حوزه‌ها به موزه و واردکردن آنها به چرخه اصلی حیات دوباره، ابتدا مطالعات میدانی، بمنظور گونه‌شناسی بناها و میراث ناملموس جاری در آن حوزه صورت گرفت. از هرگونه، ضمن توجه به ارزشهای میراثی ملموس و ناملموس، یک نمونه بنای قابل انتقال با تمامی هویتها و ارزشهای فرهنگی، اجتماعی و معیشتی آن، منطبق بر شاخصهای موزه، انتخاب و مطالعات مستندسازی معماری و مردم‌شناسی آن انجام و سپس بنا واچینی و پس

از انتقال مصالح به سایت موزه، بنا در روستای موردنظر دوباره چینی میشود. از مهمترین اهداف این موزه و انتقال این موارث به آن، پایداری معماری، همساز با اقلیم و طبیعت و روح بخشی جریان زندگی در گیلان است. هدف موزه میراث روستایی گیلان، تنها انتقال بناهای روستایی نیست؛ بلکه حفظ فرهنگ بومی، فن ساخت و دانش نانوشته‌یی است که در روستاهای گیلان وجود داشته و متناسب با ظرفیتهای زیرساختی از جمله مصالح بوم‌آورد، اقلیم متناسب با آن و فرهنگ و باورهای مردم آنجاست. به بیان دیگر جریان این اقدامات حفاظتی بدین شرح است که برای انتقال بناهای روستایی و حیات جاری آنها در هر یک از این حوزه‌ها، ابتدا مطالعات میدانی به منظور گونه‌شناسی بناهای آن حوزه صورت میگیرد. از هر گونه، یک نمونه قابل انتقال منطبق بر شاخصهای موزه، انتخاب و مطالعات مستندسازی معماری و مردم‌شناسی آن انجام و سپس بنا واچینی میشود. این موزه چنان برپا شده که مالک واگذارنده آن خانه، باغ، استتبل و انبار در صورت مراجعه بدان، میتواند بدون هیچ تغییری میراثش را در موزه بیابد و حتی شریان حیات جاری در آن را مطابق با اصالت اولیه در آن بخاطر آورد؛ زیرا برای باززنده‌سازی فعالیتهای سنتی و حیات اجتماعی و زیستی ساکنان آن بناها، هیچ بنایی بدون متعلقات ضروری واقعی خود و بطور منفرد منتقل نشده است. این موزه، یک نمونه از «بهترین اقدامات پاسدارانه» در حوزه حفاظت از میراث ناملموس برشمرده میشود.

در طراحی موزه، علاوه بر احیا و حفاظت از اصالت میراث ناملموس مردم گیلان در فضای موزه برای پذیرش مخاطبان این پروژه فاخر، محلهایی برای رستوران، چای‌خانه، بازار، مساجد سنتی، مزارع و باغات، کارگاه‌های آموزش و تولید صنایع دستی، محوطه‌های بازی و نمایشهای سنتی، مراکز تحقیقات کشاورزی و دامپروری، پژوهشگاه معماری و مردم‌شناسی، پارک کودک، باغهای پرورش گیاهان دارویی و درختان بومی، معماری چوب ملل و دو مجموعه میهمان‌پذیر با الهام از معماری روستایی گیلان، هریک به ظرفیت ۱۵۰ واحد سه تا پنج نفره نیز در نظر گرفته شده است. همانگونه که پیشتر اشاره شد، عملیات ساختمانی موزه از سال ۱۳۸۳ آغاز و در اردیبهشت ۱۳۸۴ وارد فاز اجرایی شد. تاکنون ۲۵ مجموعه مسکونی، شامل خانه‌ها و بناهای جانبی، متعلق به هفت روستا، مربوط به زیرحوزه‌های فرهنگی-معماری جلگه شرق، غرب و مرکز، کوهپایه شرق و غرب و کوهستان شرق و غرب در موزه دوباره چینی شده‌اند. عملیات دوباره چینی دو مجموعه مربوط به زیرحوزه‌های ساحل شرق و غرب نیز در دست اجراست.

بجز این مجموعه‌ها، بناهایی مانند مسجد، ساختمان ورودی، خانه پژوهشگران، بازارچه،

قهوه‌خانه‌های سنتی، کارگاه آهنگری و مدرسه نیز در این موزه ساخته شده‌اند. در مجموع بناهای دوباره‌چینی و ساخته شده در سایت موزه، شامل هشتاد سازه میشود. تاکنون علاوه بر ثبت بیش از پنجاه مورد از میراث ناملموس در عرصه بازیها، صنایع دستی، مراسم و آیینها و ... ۳۵ بنای موزه هم با توجه به تاریخ و اصالتشان در فهرست آثار ملی کشور به ثبت رسیده است.

منابع فارسی

- رضوانفر، مرتضی؛ حفاظت از میراث فرهنگی ناملموس، تهران: آباد بوم، ۱۳۹۲.
- رنجبر، محمود؛ مردم‌شناسی با تکیه بر فرهنگ مردم ایران، تهران: ندای آریانا، چاپ سوم، ۱۳۸۴.
- روح‌المینی، محمود؛ مبانی انسان‌شناسی، تهران: عطار، چاپ سوم، ۱۳۶۸.
- طیبی، حشمت‌الله؛ مبانی جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۷۱.
- غنمی، امید؛ مجموعه قوانین و مقررات میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، تهران: قلمرو فرهنگ، ۱۳۸۸.
- کازنو، ژان؛ مردم‌شناسی، ترجمه ثریا شیبانی، تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۴۹.
- معموری، سودابه؛ میراث ناملموس استان بوشهر، تهران: مرکز پژوهشهای نظری و مطالعات راهبردی نداجا، چاپ اول ۱۳۹۳.
- زراقی، احسان؛ علوم اجتماعی و سیر تکمیلی آن، تهران: پارس، چاپ دوم، ۱۳۴۸.
- فاضلی، نعمت‌الله؛ انسان‌شناسی مدرن در ایران معاصر، تهران: نسل آفتاب، چاپ اول، ۱۳۸۸.

منابع لاتین

- Blake, Janet, safeguarding intangible cultural heritage: challenges and approaches
- Institute of Art and Law Ltd, Pentre Moel, Crickadarn, Builth Wells, LD2 3BX
- Harriet Deacon, Luvuyo Dondolo, Mbulelo Mrubata, Sandra Prosalendis, 2005,
- The Subtle Power of Intangible Cultural Heritage, Human Science Research Council
- (HSRC)South A
- Loudes Arizpe, Cristina Amescua, 2009 Anthropological Perspective on Intangible Cultural Heritage, Centro Regional Autonoma de Mexico Cuernacava
- Bennett, Tony, 1998: Culture: A Reformer's Science (London-Thousand Oaks-New Dehli: Sage. Publications.

منابع اینترنتی

- <http://tichct.org>
- <http://rcan.ir>
- [https://en.wikipedia.org/wiki//UNESCO.Intangible.Cultural.Heritage\(Lists\)](https://en.wikipedia.org/wiki//UNESCO.Intangible.Cultural.Heritage(Lists))
- www.tabiatepaydai.com
- www.opac.nlai.ir